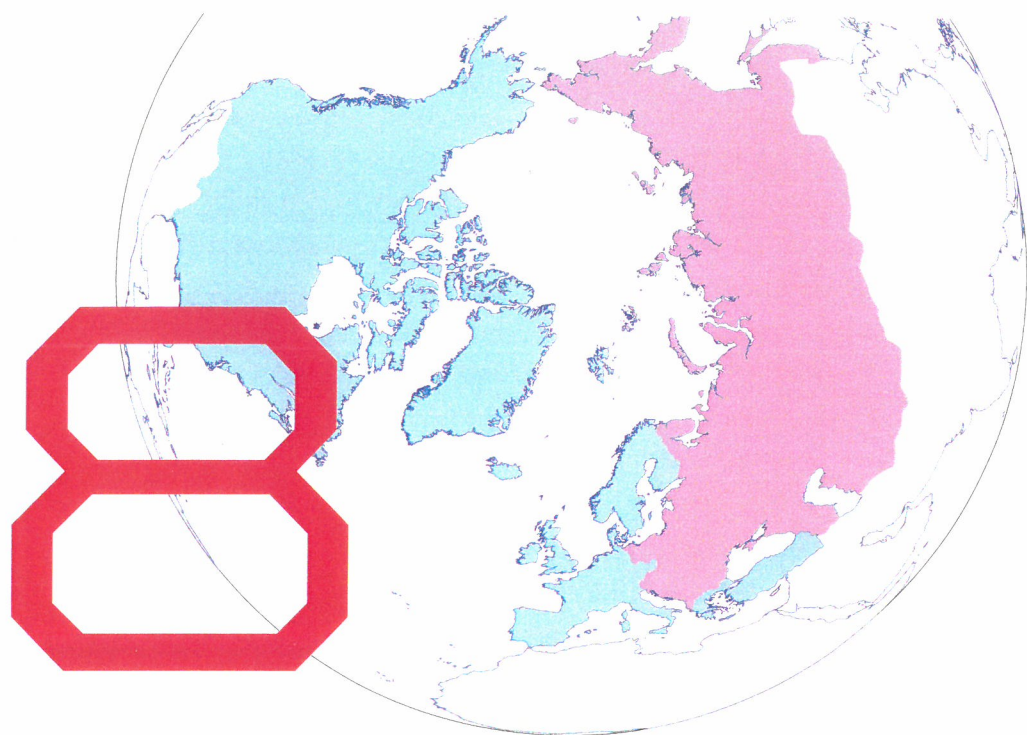
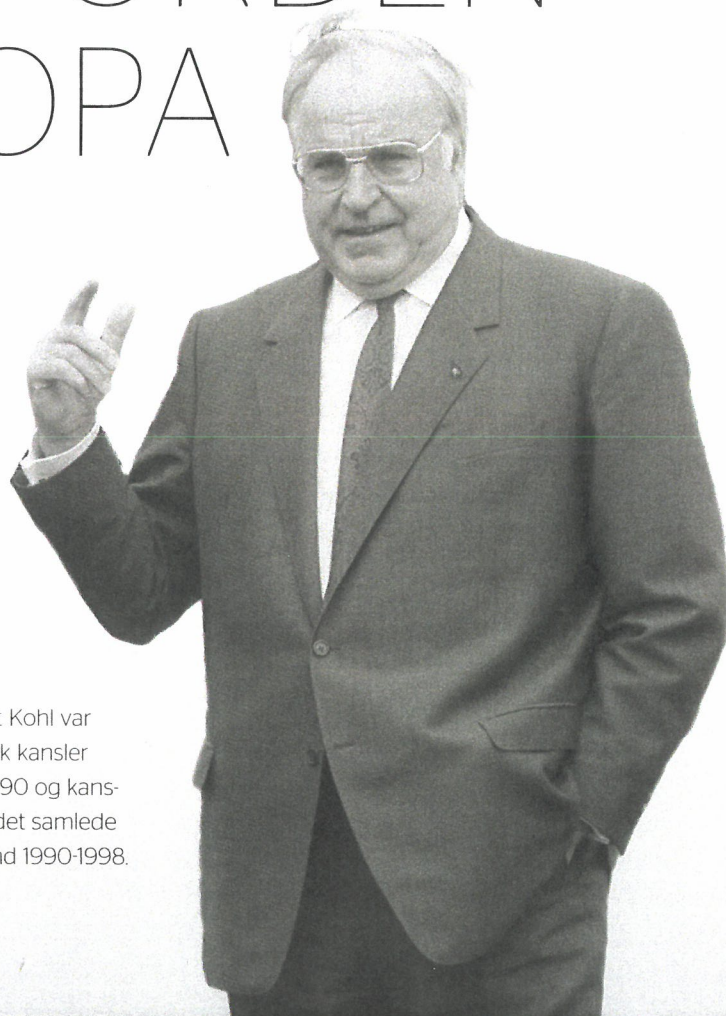




EN NY ORDEN I EUROPA



Helmut Kohl var
vesttysk kansler
1982-1990 og kans-
ler for det samlede
Tyskland 1990-1998.

København, 2002. På et topmøde vedtog EU-landene, at otte tidligere kommunistiske lande i Østeuropa skulle optages i EU. Udvidelsen af EU ville træde i kraft i 2004 og viste, at vesteuropæerne ønskede at støtte deres østeuropæiske naboers økonomiske og politiske udvikling. Udviklingen havde været i gang siden 1991, hvor Den kolde krig sluttede. Vesten, det frie demokrati og markedsøkonomien havde vundet, og kommunismen og Østblokken havde tabt.

Tysklands genforening

Tyskland var centrum for Den kolde krig i Europa. USA og Sovjetunionen havde siden 2. verdenskrigs afslutning ikke været enige om, hvordan landets fremtid skulle se ud, og havde valgt at støtte hver sin del.

Striden havde medført en opdeling af Tyskland og endda en opdeling af Berlin med en fysisk mur. Muren

blev selve symbolet på den næsten uløselige

konflikt mellem de to systemer. I 1990 blev

de to tysklunde genforenet i ét land, ved

at Østtyskland blev opløst og blev en

del af Vesttyskland. Sovjetunionen

accepterede genforeningen, og dermed

blev Tysklands samling som

et demokratisk og markedsøkonomisk

land det stærkeste symbol på

Vestblokkens sejr i den ideologiske

kamp mod kommunismen. Sovjet-

unionens accept var et stærkt tegn

på, at Den kolde krig var slut, og at

Vestblokken havde vundet.

1. Hvorfor var Sovjetunionens accept af tyske genforening et tegn på, at Den kolde krig var slut?
2. Hvad ønskede de tidligere kommunistiske lande efter Den kolde krigs afslutning?
3. Hvad var Østudvidelsen?
4. Hvordan ændrede NATO sig efter Den kolde krigs afslutning, og hvordan reagerede Rusland på det?
5. Hvordan var udviklingen i Rusland under Jeltsin?
6. Hvad var *the window of opportunity*?
7. Hvordan var forholdet mellem Vesten og Rusland under Putin?

MENS DU LÆSER

Øst- og Vesteuropa

De tidligere kommunistiske østeuropæiske lande var efter Den kolde krigs afslutning frie til at vælge deres politiske, sikkerhedspolitiske og økonomiske udvikling. På alle tre områder ønskede de fleste østeuropæere at orientere sig mod Vesten. Den politiske del handlede om demokrati og frihedsrettigheder. Den udvikling havde så småt været i gang før Den kolde krig sluttede, men accelererede efter kommunismens sammenbrud. Den økonomiske del var mere problematisk. Målet for de østeuropæiske lande var det økonomiske samarbejde i EU, men de tidligere østbloklandes økonomier var meget tilbagestående sammenlignet med de vesteuropæiske. Før de kunne blive medlemmer af EU, krævede det blandt andet store økonomiske reformer. Østeuropæerne lykkedes i det store og hele

Øst- og vesttyskere
fejrer Murens fald i
1989.





NATO COUNTRIES



Et billede af NATO-medlemslandenes flag, 2022. Blandt dem er flagene for de tidligere kommunistiske lande Albanien, Bulgarien, Kroatien, Tjekkiet, Estland, Ungarn, Letland, Litauen, Polen, Rumænien, Slovakiet og Slovenien.

med at opfylde kravene, og derfor blev Østudvidelsen en realitet i 2004 med optagelsen af de otte ansøgerlande. Efterfølgende er yderligere tre andre tidligere kommunistiske lande kommet med. Blandt tilhængerne af Østudvidelsen blev genforeningen af de europæiske lande set som et symbol på, at Den kolde krig var afsluttet.

Den sikkerhedspolitiske orientering for de tidligere østbloklande lå også mod vest og var for mange af landene vigtigere end den økonomiske og politiske udvikling. Selvom Warszawa-pagten var opløst, og Rusland ikke gav udtryk for at ville genoptage den militære dominans i Østeuropa, var der stadig stor mistro blandt deres tidligere allierede. Hvis de blev medlemmer af NATO, kunne det være en garanti mod russisk dominans. I begyndelsen var USA tilbageholdende over for det, fordi de ikke ønskede at forringe forholdet til Rusland. Men integrationen af de østeuropæiske lande blev vægtet tungere end forholdet til Rusland, og de første medlemslande blev optaget i 1999. Det var ikke kun tidligere lande fra Warszawa-pagten, der blev medlemmer, men også lande, der havde været en del af Sovjetunionen, nemlig Estland, Letland og Litauen.

Ruslands udvikling

Sovjetunionen brød sammen i 1991 og blev bagefter opdelt i 15 lande. Rusland var det største af dem og opfattede sig selv – og blev af omverdenen opfattet – som arvtageren til Sovjetunionen. Boris Jeltsin blev det nye Ruslands præsident, og hans vision var at gøre landet både demokratisk og kapitalistisk. Begge dele var meget svært. Da Rusland blev et selvstændigt land, var de fleste virksomheder statsejede, og ligesom resten af det planøkonomiske system var virksomhederne meget ineffektive. Jeltsin ønskede at skabe hurtige markedsøkonomiske reformer i Rusland ved at privatisere statsvirksomhederne, men i mange tilfælde betød det bare, at statsvirksomhederne blev overtaget af forhenværende sovjetiske topembedsmænd og politikere, der tømte dem for værdier. Den russiske økonomi udviklede sig i begyndelsen af 1990'erne katastrofalt. Produktionen faldt voldsomt meget, arbejdsløsheden steg, og staten var ikke i stand til at tage sig af de mange fattige russere. Selvom det gik fremad i sidste halvdel af 1990'erne, var den økonomiske situation stadig meget ustabil, og Jeltsin havde ikke kun økonomiske problemer at slås med. Politisk var Jeltsin demokratisk, og det var blandt andet hans fortjeneste, at Sovjetunionen var blevet opløst på en fredelig måde, fordi han var med til at forhindre det mislykkede kommunistiske kupforsøg i 1991. Jeltsin var derfor i begyndelsen populær, ikke kun i sin egen befolkning, men også blandt vestlige ledere. I Rusland havde Jeltsin stadig politiske modstandere, og det gjorde det svært for ham at gennemføre de politiske og økonomiske reformer, han ønskede. Igennem hele sin præsidentperiode mødte han stor politisk modstand, men han forblev russisk præsident, indtil han trak sig tilbage i 1999 og overlod magten til Vladimir Putin. Jeltsins regeringsperiode var karakteriseret ved et forsøg på at forandre den russiske økonomi og det politiske system. Nogle ting lykkedes, men generelt var det en økonomisk og politisk ustabil periode. Ud over de interne problemer havde Rusland også store udenrigspolitiske problemer, og det er vigtigt at forstå dem for at forstå den senere udvikling i Rusland under Putin. De tidligere kommunistiske allierede i Østeuropa trak sig væk fra Rusland og valgte at samarbejde med Vesteuropa og USA. Endnu værre for Rusland var det, at tidligere sovjetiske områder – Estland, Let-

land og Litauen – også fravalgte Rusland og i stedet valgte samarbejdet med Vesteuropa og USA. Dele af den russiske befolkning blev i løbet 1990'erne meget utilfredse med den udenrigspolitiske, indenrigspolitiske og økonomiske udvikling i landet. Det samme var Putin, og han så det som sin opgave at genskabe et indflydelsesrigt og stærkt Rusland.

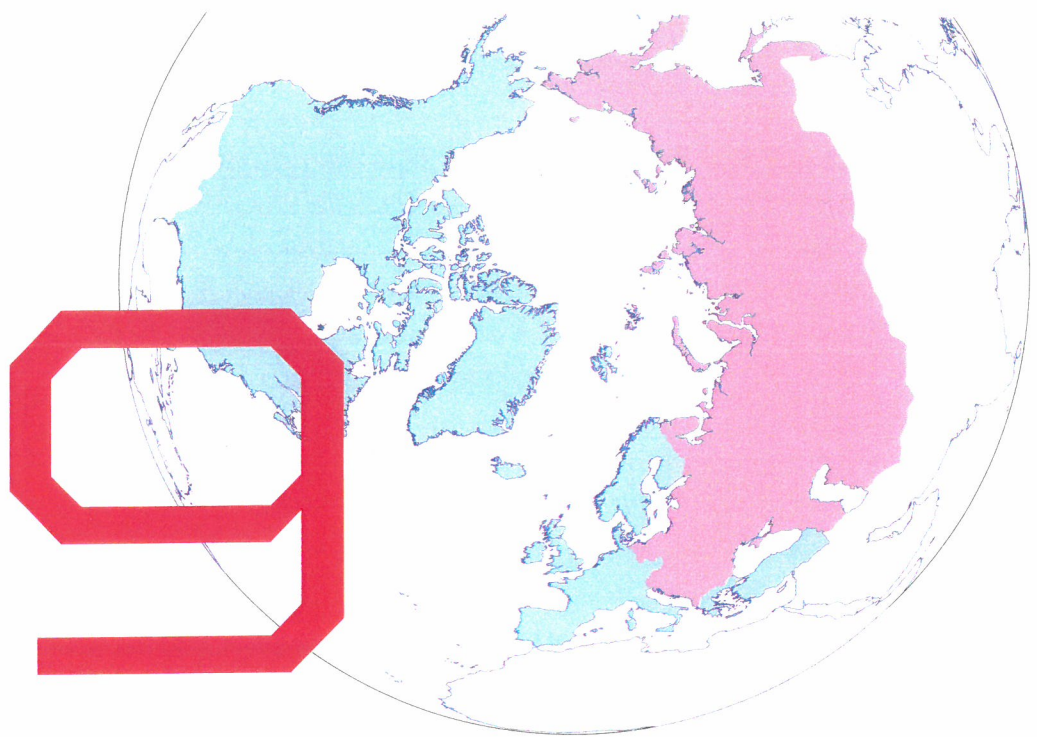
A window of opportunity

1990'ernes periode er blevet kaldt *a window of opportunity* – mulighedsvindue. I samtiden var der tro på, at der kunne skabes et frit og demokratisk Østeuropa og et fredeligt forhold mellem Vesten og de tidligere kommunistiske lande – inklusive Rusland. I mange tilfældige lykkedes det. Tidligere østbloklunde fik et tæt samarbejde med Vesten i EU og NATO, Tyskland blev genforenet, og frygten for atomkrig forsvandt. Der havde

Den russiske præsident Jeltsin og den amerikanske præsident Clinton i 1999.

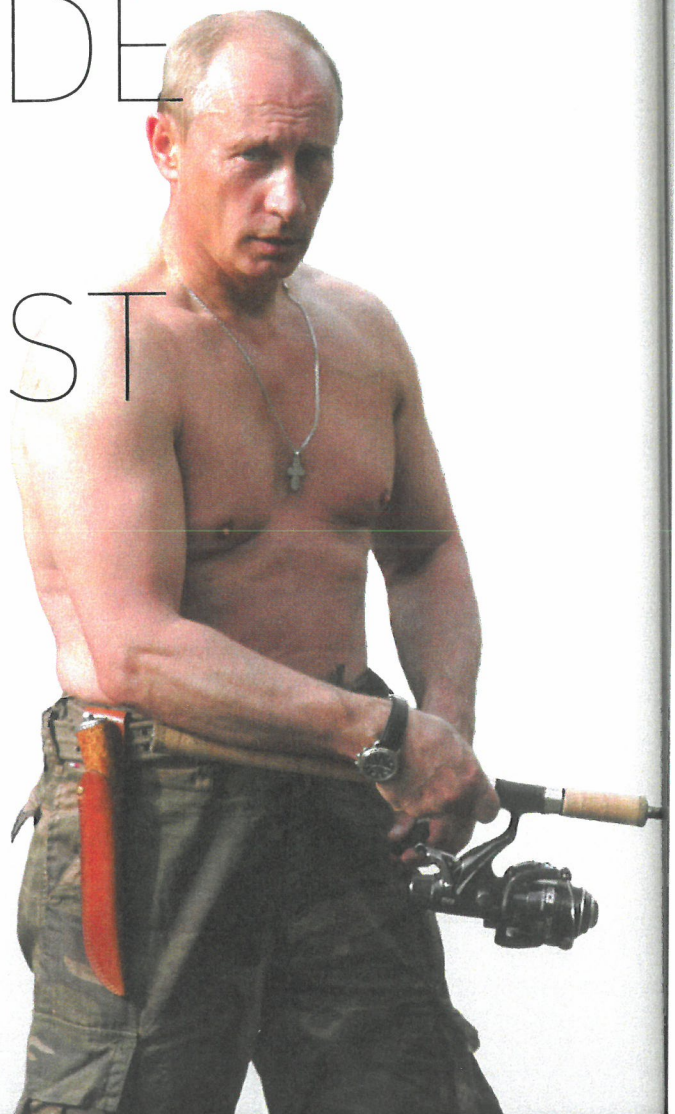


også været muligheder for at skabe et fredeligt forhold til et demokratisk Rusland, men det åbne vindue blev desværre ikke udnyttet, før det lukkede igen. Putin opfatter mulighedens vindue som et vestligt forsøg på at svække stormagten Rusland. Det ønskede han at ændre. Forholdet til Vesten var efter Putins magtovertagelse i 1999 ikke fjendtligt til at begynde med. Der var i løbet af 2000'erne og 2010'erne et ret omfattende økonomisk samarbejde, og Vesten accepterede, at demokratiet havde vanskelige forhold i Rusland. Vesten accepterede også delvist, at Rusland forsøgte at kontrollere udviklingen i de selvstændige lande, der tidligere havde været en del af Sovjetunionen. Rusland blandede sig militært i Georgiens indre anliggender i 2008, og blandede sig også i den politiske udvikling i Ukraine mellem 2004 og 2014, der ligesom Georgien søgte tættere bånd med EU og NATO. I 2014 strammede Rusland yderligere grebet om udviklingen i Ukraine.



DEN KOLDE KRIGS GENKOMST

Ruslands leder
Vladimir Putin kan
godt lide at frem-
stille sig selv som
Ruslands stærke
mand.



Kyiv i Ukraine, februar 2022. Voldsomme russiske artilleriangreb var i gang mod Ukraines hovedstad. Målet var indtagelsen af byen og erobringen af hele landet. Planen var, at Ukraine skulle ophøre med at eksistere som stat og med tiden blive en del af Rusland. Men Kyiv blev ikke erobret og en lang og blodig krig om Ukraines fremtid var i gang. Ruslands krig var ikke kun mod Ukraine, men hele Vesten, og blev af Ruslands leder Putin opfattet som kampen om en fremtidig verdensorden.

NATO's udvidelse

Baggrunden for Ruslands angreb på Ukraine skal findes i den globale politiske udvikling siden Sovjetunionens sammenbrud. Under Den kolde krig var Sovjetunionen en supermagt. Efter Den kolde krig gik Sovjetunionen i opløsning, blev opsplittet i forskellige lande, og arvtageren Rusland kom i politisk og økonomisk krise. Det hele skete meget hurtigt og var et stort chok for de fleste russere. Samtidig med at Rusland blev svækket, blev NATO og den gamle fjende, USA, styrket. De gamle Warszawa-pagtlande ville bestemme selv, og det betød, at de så hurtigt som muligt ville væk fra Rusland. Også de tidligere sovjetiske områder Estland, Letland og Litauen ville hellere være medlemmer af NATO og knytte sig tæt til USA. Det lykkedes, da de blev optaget i forsvarsalliancen i 2004.

1. Hvordan opfattede Rusland NATO's udvidelse?
2. Hvordan var Putins verdensopfattelse?
3. Hvorfor var Putins forhold til Vesten positivt?
4. Hvordan viste Putin, at Rusland var en stormagt inden invasionen af Ukraine 2022?
5. Hvordan opfattede Putin Ukraine?
6. Hvilken opfattelse har ukrainerne af Rusland?
7. Hvorfor er Ukrainekrigen vigtig for Rusland og Vesten?

MENS DU LÆSER

Af mange russere blev det set som en trussel mod Rusland. Fra russisk side blev det opfattet som Vestens og amerikanernes udnyttelse af situationen og en uacceptabel dominans af, hvad de så som russisk interesseområde. NATO derimod argumenterede for, at det var selvstændige landes helt frivillige valg af sikkerhedspolitiske samarbejdspartnere.

Putins verdensopfattelse

Vladimir Putin har været russisk leder siden 1999, og for at forstå udviklingen i Ruslands konflikt med Vesten er det vigtigt at forstå hans verdensopfattelse. Historisk havde Rusland i sine storhedstider under en stærk leder kontrolleret sine nærområder. Rusland havde derfor, ifølge Putin, både et historisk krav på og en mission om altid at dominere sit interesseområde. For Putin havde historien vist, at Rusland havde haft nedture, hvor nærområderne havde søgt mod Vesten, men også at stærke russiske ledere altid havde vendt den udvikling og genoprettet den ideelle verdensorden med Rusland som det magtfulde centrum. Det var sidst sket, da Sovjetunionen dominerede sine naboområder. Derfor var Sovjetunionens sammenbrud en tragisk begivenhed for Putin, og det var hans opgave at genoprette verdensordenen. Historien havde ifølge Putin også vist, at det vestlige demokrati var til skade for Rusland, og at russerne havde det bedst under en stærk leder. Den sidste del af Putins verdensopfattelse var ideen om, at Rusland udgjorde en særlig kulturel enhed, som adskilte det fra Vesten, fordi Rusland i sin kerne var et kristent og traditionelt land. Vesten, derimod, var med dets verdslige værdier og beskyttelse af religiøse og seksuelle mindretal udtryk for den gamle kristne europæiske civilisations forfald. Rusland stod, ifølge Putin, som forkæmperen for de ægte europæiske værdier.

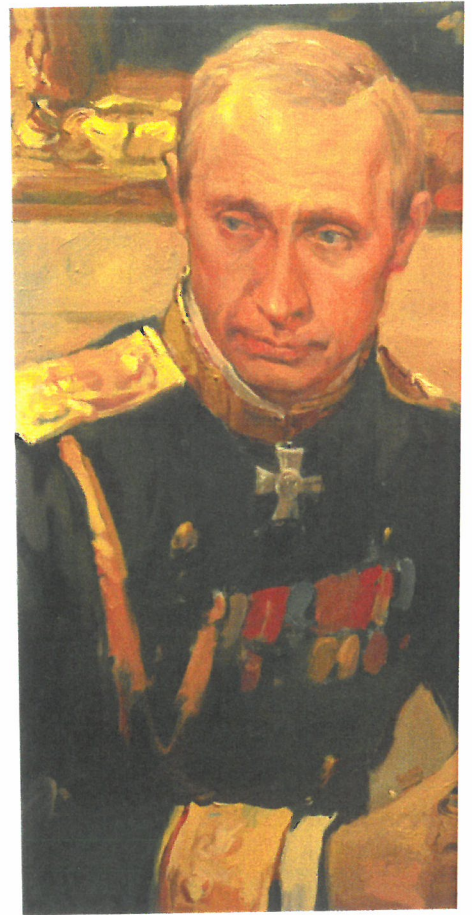
Putins politik

Den politiske udvikling i Rusland under Putin var i overensstemmelse med ideen om, at vestligt demokrati og frihedsrettigheder var til skade for Rusland. Frie valg og ytringsfrihed blev indskrænket. Men Rusland udviklede sig økonomisk positivt under Putin og skabte generelt blandt russerne

den opfattelse, at en indskrænket form for demokrati måske alligevel var det bedste. Forestillingen om Ruslands krav på dominans på verdensscenen blev også ført ud i praksis. Nabolandet Georgien var en tidligere del af Sovjetunionen og blev af Putin opfattet som en direkte del af Ruslands interesseområde. I 2008 modarbejdede Putin med militære midler Georgiens forsøg på at skabe et tæt samarbejde med NATO. Det næste eksempel var udviklingen i Ukraine. I 2014 erobrede Rusland den ukrainske halvø Krim og viste for omverdenen, at Putin var villig til at bruge militær magt for at nå sine mål. Internationalt fik Putin en vis opbakning fra højreorienterede kredse i Europa, som var kritiske over for indvandring, afkristningen af Europa og seksuelle minoriteters rettigheder. Putin lykkedes dog også med at knytte sig tættere økonomisk til Vesteuropa, og mange europæiske lande havde et håb om, at man kunne fremme demokrati i Rusland gennem tæt handelssamarbejde. Derfor var mange europæiske politikere tilbageholdende med at kritisere forholdene i Rusland og håbede i stedet, at Rusland ville forandre sig af sig selv. Men under den syriske borgerkrig, der begyndte i 2012, støttede Putin diktatoren Bashar Al-Assad. Hans modstandere var blandt andet støttet af USA, og det lykkedes Putin at forhindre Al-Assads fald ved at bekæmpe USA-støttede oprørsgrupperinger i Syrien. Putins Rusland fremstod som en handlekraftig militær magt både hjemme i Rusland og for omverdenen.

Ukrainekrigen og Rusland

Det var magtpåliggende for Putin at bremse Ukraines tilnærmelser til Vesten. Ukraine er vigtigt på grund af dets størrelse, naturressourcer og geografiske placering



Maleri af Putin i samme uniform som den sidste russiske zar, Nikolaj d. 2. bar. Maleriet er fra 2004.

Propagandaplakat for Ukrainekrigen i Moskva i 2023. På plakaten står der: For sejren! For vort folk! For sandheden!



På tysk bruger man betegnelsen *Putinverstæher* (Putinforståer) for en person, der forsvarer Putin. Især i Tyskland, men også i Danmark, er der mange, der er kritiske over for USA og positive over for Rusland. På plakaten for en antikrigsdemonstration i den tyske by München står der: *Ami go home* (Ami (tysk betegnelse for en amerikaner) go home).



mellem Rusland og Europa – men Ukraine som symbol er nok så vigtigt.

I Putins historiske verdensbillede er Ukraine ikke et rigtigt land, men en del af Rusland, som ikke burde være blevet uafhængigt i 1991. Historien om de to lande er vigtig for at forstå krigen, for Ukraine og Ruslands historie er tæt forbundet. Det var i Ukraine, at Rusland blev grundlagt som kristent land i middelalderen, og siden har Ukraine det meste af tiden været mere eller mindre en del af Rusland både politisk og kulturelt. Ukraine i dag har også mange indbyggere i den østlige del af landet, der er etniske russere, blandt andet fordi området ligger i grænseområdet mellem de to lande. Der er mange kulturelle og historiske bånd mellem Ukraine og Rusland, og nogle gange, som under 2. verdenskrig og Den kolde krig, var de stærke. Men til trods for det har ukrainerne flere gange forsøgt at skabe deres egen stat, og hver gang har Rusland med magt forsøgt og er ofte lykkedes med at forhindre det. Forholdet mellem Ukraine og Rusland har også ofte været konfliktfyldt. For ukrainerne er det bedste eksempel fra 1930'erne, hvor det russiskdominerede Sovjetunionen var skyld i, at Ukraine havnede i en hungerkatastrofe, hvor omkring 4 mio. mennesker sultede ihjel. Under og efter 2. verdenskrig blev Ukraine også straffet brutalt for dets forsøg på at skabe en selvstændig stat. Der er altså mange eksempler på, at russerne har forsøgt at undertrykke Ukraine.

Hele den forhistorie forklarer, hvorfor der bor mange etniske russere i Østukraine, som i hvert fald før invasionen i 2022 følte sig tæt forbundet med Rusland. Mange af disse etniske russere i Østukraine har derudover også følt sig dårligt behandlet af den ukrainske regering og andre ukrainere. Alt dette forklarer det meget negative syn, mange ukrainere i dag har på Rusland, og de interne konflikter, der er i Ukraine. Og så forklarer det selvfølgelig Putins angreb på Ukraine i 2022.

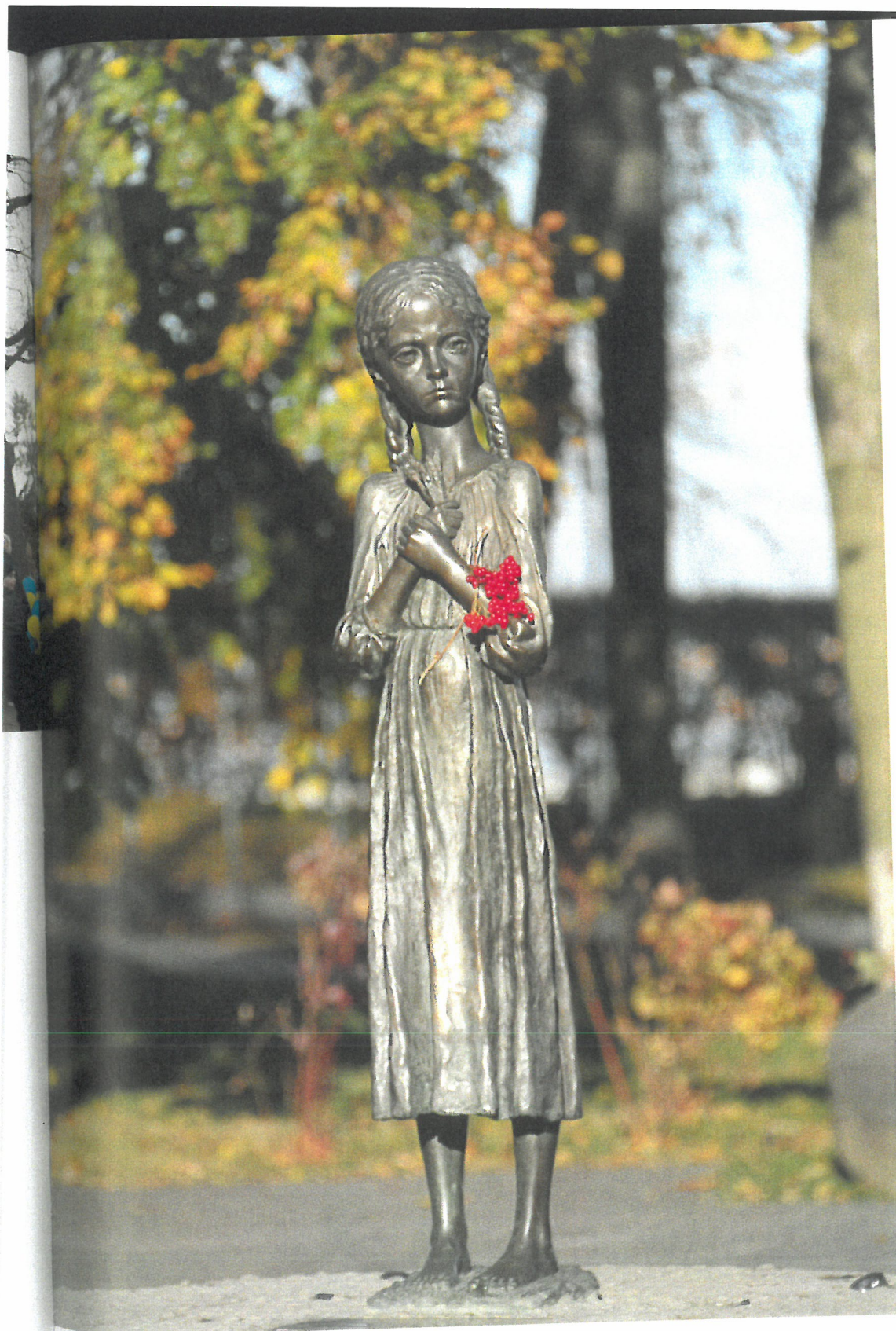
Ukrainekrigens betydning

Ukraine er centralt for Ruslands ønske om at dominere sine naboer og symbolet på Ruslands storhed. Hvis Ukraine nærmer sig Vesten, er det for Putin det tydeligste tegn på, at Rusland ikke længere er en stormagt. For Vesten er Ukrainekrigen også meget vigtig. I Vesten fremstilles krigen som kampen mellem Vestens verdensorden og demokratiske værdier og

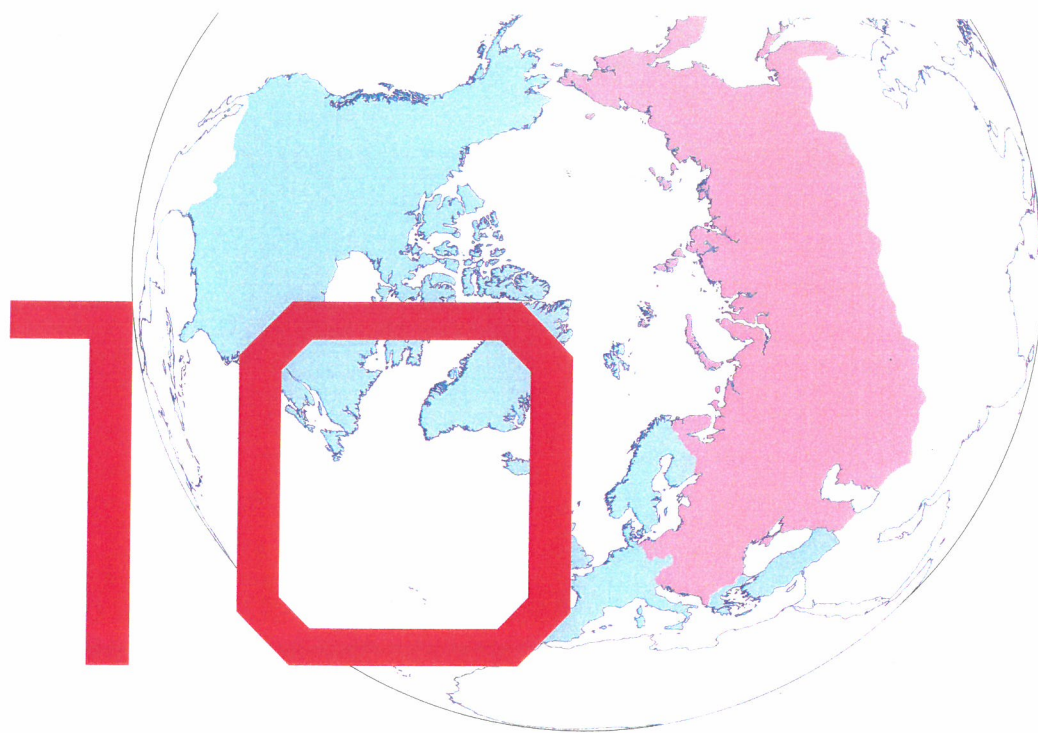
Ukrainerne, der er flygtet til Polen efter Ruslands invasion af Ukraine i 2022, demonstrerer mod krigen.



en brutal diktator, der med militær magt forsøger at undertrykke et selvstændigt land. Konflikten mellem Rusland og Vesten er altså meget vigtig for begge parter. Derfor er der nogle, der taler om, at den nuværende konflikt er en videreførelse af Den kolde krig. Der er forskelle på konflikten i dag og dengang. Fx er Rusland ikke et kommunistisk land, og Rusland er slet ikke et så stærkt økonomisk land, som Sovjetunionen var. Men militært er Rusland stadig en stormagt med atomvåben, og ligesom under Den kolde krig vil konflikten måske bygge et jerntæppe mellem øst og vest. Og så handler udfaldet af konflikten om, hvilken verdensorden der skal være den dominerende.



En statue af en sultende pige med et kornneg. Pigen er en af del af det store Nationale Museum for Holodomor-folkemordet, der ligger i Kyiv, og som blev rejst i 2008. Holodomor er betegnelsen for den hungerkatastrofe Ukraine blev ramt af i 1930'erne, mens det var en del af Sovjetunionen. Der er uenighed mellem Rusland og Ukraine om, hvorvidt Holodomor var et folkemord.



DANMARK OG DEN KOLDE KRIG

Den danske
statsminister
H.C. Hansen trykker
den amerikanske
præsident Dwight
D. Eisenhowers
hånd under Den
kolde krig.



Thule i Grønland, 1968. Et amerikansk fly lastet med atomvåben var lige styrtet ned over indlandsisen. Danmark – og dermed også Grønland – havde en klar politik om ikke at have atomvåben på dansk jord i fredstid, så flystyrtet medførte med det samme en voldsom debat i Danmark. Var det amerikanske fly bare nødlandet på Grønland? Eller var flyet faktisk udstationeret på den amerikanske Thulebase, og havde der dermed været atomvåben på dansk område, selvom det var i modstrid med dansk atomvåbenpolitik? Den danske og amerikanske regering holdt fast i den første forklaring, selvom den ikke var sand. I virkeligheden havde der nemlig været en aftale mellem Danmark og USA om, at der godt måtte være atomvåben på Grønland.

NATO – neutralitetspolitikken opgives

Indtil 1945 og 2. verdenskrigs afslutning havde Danmark været nødt til at udforme sin sikkerhedspolitik af hensyn til Tysklands ønsker.

Tyskland var den store frygtindgydende nabo, og det gjaldt om at holde sig på god fod med dem. At Tyskland var en farlig nabo, fik man beviset for, da Danmark var besat 1940-1945. Den politik, Danmark førte, blev kaldt for neutralitetspolitikken, og den bestod i, at man forsøgte at holde sig uden for internationale konflikter. I 1945 havde Tyskland tabt 2. verdenskrig og var ikke længere en trussel. Danmarks sikkerhedspolitiske situation var helt forandret. I stedet for Tyskland viste det sig i løbet af 1940'erne, at der var kommet en ny trussel, Sovjetunionen, som et lille land som Danmark blev nødt til at tage hensyn til.

1. Hvorfor var mange skeptiske over for at vælge at støtte USA?
2. Hvad overbeviste de fleste danske politikere om, at Danmark skulle blive medlem af NATO?
3. Hvad er allieret med forbehold?
4. Hvorfor var Grønland så vigtigt for Danmark under Den kolde krig?
5. Hvad var NATO's dobbeltbeslutning?
6. Hvad var fodnotepolitikken?
7. Hvorfor var aktivistisk internationalisme opgør med at være allieret med forbehold?

MENS DU LÆSER

Spørgsmålet var, om Danmark skulle føre en sikkerhedspolitik, der ikke provokerede Sovjetunionen, eller vælge et tæt samarbejde med USA. Det blev en stor debat i Danmark. Nogle danske politikere var ikke helt sikre på, at Sovjetunionen kunne blive den verdenstrussel, som amerikanerne hævdede. Debatten tog en drejning, da Tjekkoslaviet fik en sovjetiskstøttet kommunistisk regering gennem et statskup i 1948. Sovjetunionen var tydeligt ikke en fortaler for fred, hvis det ikke passede Sovjetunionens leder, Stalin. De danske politikere var stadig ikke enige om, hvorvidt Danmark skulle vælge side. Sovjetunionen skulle ikke provokeres til et angreb, og man skulle i Vesten hellere fokusere på at gøre verden til et fredeligere sted, sagde den ene side. Nej, Danmark måtte have lært af 2. verdenskrig og i valget mellem 'det rigtige' og 'det forkerte' tydeligt gå imod det sidste, nemlig Sovjetunionen og Stalin, lød det fra den anden side. I marts 1949 valgte den danske regering løsning nummer to og stemte for en tilslutning til den amerikanskledede forsvarsalliance, NATO.

Allieret med forbehold

Danmark havde officielt valgt amerikanernes side i konflikten under Den kolde krig, men mange danskere og danske politikere var ikke særligt glade for det valg. Blandt modstandere var frygten, at en støtte til USA blev opfattet som en støtte til at provokere Sovjetunionen, en støtte til at gøre verden usikker og en støtte til militarisme. Men verden var et usikkert sted, og derfor blev USA generelt opfattet som det mindste af to onder. Den danske tilslutning var ikke helhjertet, og der var stærke modkrav. Man ville fx ikke have atomvåben på dansk jord i fredstid, og opbakningen til at bygge NATO-baser i Danmark var lille. Dertil kom, at Danmarks forsvarsbudgetter ikke levede op til NATO's forventninger. Alle dele var USA utilfreds med, men blev alligevel accepteret. Danmarks kan i det lys ses som en *NATO-allieret med forbehold*. Danmark var medlem af NATO, men opbakningen var til tider lille og resulterede i undtagelser fra de amerikanske ønsker.

Grønland

Det kan virke underligt, at amerikanerne gik med til, at Danmark havde så mange særlige forbehold. Men hvis man kigger på et verdenskort, kan man se, at Danmark havde noget, amerikanerne havde brug for, nemlig Grønland. Grønland lå tæt på Sovjetunionen, og hvis USA blev angrebet, kunne Grønland komme til at spille en afgørende forsvarsmæssig rolle. USA havde haft flybaser i Grønland siden 2. verdenskrig, og dem fik de lov til at beholde, da krigen sluttede. I 1953 blev basen i Thule udbygget og kom til at spille en stor rolle for amerikanerne. Det er efter Den kolde krigs afslutning kommet frem, at den danske statsminister H.C. Hansen hemmeligt gik med til, at USA medbragte atomvåben til Thulebasen, hvilket var i modstrid med den officielle danske atomvåbenpolitik. Den danske regering havde accepteret de amerikanske krav, og slap samtidig afsted med lavere forsvarsudgifter og med forbehold i NATO-samarbejdet. Regeringen fik afblæst krisen, efter det amerikanske fly med atomvåben styrtede ned over Grønland, ved at overbevise de andre politikere om, at det var sket, uden at de vidste det. Thulesagen, som den blev kaldt, medførte, at der ikke længere var atomvåben i Grønland. Thulebasen blev dog ved med at spille en strategisk vigtig rolle for amerikanerne under hele Den kolde krig.

Fodnotepolitikken

Fra 1979 gik Den kolde krig ind i en mere konfliktfyldt periode. Det tydeligste eksempel var NATO's reaktion på Sovjetunionens opstilling af atomraketter tæt på Vesteuropa. NATO's svar var den såkaldte dobbeltbeslutning, der gik ud på, at NATO truede med at



Under Den kolde krig stod Vesten (vist med blåt) over for Warszawa-pagtlandene (vist med rødt). Grønland er placeret midt mellem USA og Sovjetunionen.



Et amerikansk B-52-fly lignende det, der styrtede ned på Grønland.

opstille atomraketter i Vesteuropa, hvis ikke Sovjetunionen deltog i forhandlinger om at fjerne deres raketter. I Danmark mente regeringspartiet Socialdemokratiet, at NATO ikke gjorde nok for at forhandle sig frem til en aftale med Sovjetunionen, men støttede ellers modstræbende NATO's politik. Socialdemokratiets skepsis over for NATO's dobbeltbeslutning blev større, da de ikke længere havde regeringsmagten i 1982. Det radikale venstre støttede regeringen, der kom til i 1982, og blandt andet bestod af de borgerlige partier Det konservative folkeparti og Venstre. Begge disse var tilhængere af et tæt samarbejde med USA. Det radikale venstre var ligesom Socialdemokratiet skeptiske over for NATO's atomvåbenpolitik, og deres pris for at støtte regeringen var, at den traf beslutninger, som stemte overens med deres pacifistiske linje. Det medførte det, man har kaldt fodnoteperioden. I perioden 1982-1988 pålagde blandt andet Det radikale venstre og oppositionen regeringen (kaldet det alternative (sikkerhedspolitiske) flertal) at sørge for, at Danmark havde særlige forbehold over for beslutninger i NATO. Helt konkret handlede det om, at når NATO traf beslutninger, som Danmark ikke var enige i, stod der i en fodnote til aftalen, at Danmark ikke støttede beslutningen.

Fredsmarch. Mere end 4000 mennesker samledes på Rådhuspladsen i København som optakt til Fredsmarchen fra København til Paris og ønsket om en atomfri zone i Norden. Skepsissen over for samarbejdet med USA og frygten for atomkrig var til stede i Danmark under hele Den kolde krig.





Den borgerlige mindretalsregering blev nødt til at efterkomme oppositionens krav. Ellers risikerede de, at flertallet vedtog en mistillidsdagsorden i Folketinget, hvilket ville tvinge regeringen til at træde tilbage. I 1988 krævede det alternative flertal, at amerikanske militærskibe oplyste, om de havde atomvåben med, når de lagde til i danske havne. Det krav vidste statsminister Schlüter, at amerikanerne ikke ville acceptere, og han udskrev valg. Det radikale venstre kom herefter med i den borgerlige regering i 1988. Derfor var det alternative flertal nu fortid. Fodnoteperioden var forbi.

Uenigheden medførte et meget betændt politisk klima, som stadig den dag i dag eksisterer mellem aktørerne fra dengang. Debatten om, hvorvidt fodnotepolitikken var god eller dårlig for Danmark og verdensfreden, er fortsat, efter Den kolde krig sluttede.

NATO-møde i 1990
Den konservative statsminister Poul Schlüter er yderst i venstre.

Den kolde krig i dag



Dansk leopardkampvogn i Bosnien, 1994.

I 1991 blev Warszawa-pagten opløst, og Sovjetunionen udgjorde ikke længere en trussel mod Danmark. Frygten for en atomkrig var derfor væk. Fra Den kolde krigs afslutning og frem ændrede Danmarks sikkerhedspolitiske linje sig derfor. Venstres udenrigsminister Uffe Ellemann-Jensen navngav i starten af 1990'erne den nye udenrigspolitiske linje aktivistisk internationalisme. Den nye linje gik ud på at spille en aktiv rolle i at udbrede demokrati, forsvare menneskerettigheder og skabe fred, blandt andet ved at deltage i internationale militære aktioner. I 1990'erne blev den nye linje virkelig afprøvet. Der udbrød krig i Jugoslavien i 1991, og Danmark tog del i kampen for at begrænse og afslutte krigene. Krigene endte i 1999, og Danmark havde da deltaget i både fredsbevarende og fredsskabende aktiviteter. Et eksempel på det sidste var NATO's krig mod den tidligere jugoslaviske delrepublik Serbien i 1999. Den aktivistiske linje fortsatte efter 2001 med krige i både Irak og Afghanistan.

Den aktivistiske udenrigspolitik har været om-diskuteret i både befolkningen og blandt politikerne. Den ene side har anklaget den for at være for pro-amerikansk og fokusere for meget på militære virkemidler, hvorimod den anden side har forsvaret sig med, at man i kampen mellem 'det gode' og 'det onde' må træffe et valg. Den kolde krig har spillet en stor rolle i den debat. For ligesom under Den kolde krig handler det om, i hvilken udstrækning man klart skal tilslutte sig den amerikanske og nogle gange konfrontatoriske linje, eller om man skal gå en vej, der ligner Den kolde krigs ønske om at søge selvstændige alternativer.